

AZ ESZTERHÁZAI SZINHÁZ

Ami Eszterházával, a magyarországi főuri udvarok legfényesebbikével kapcsolatos, azt mind a mai napig sejtelmes dicsfény övezi. Fel-tűnő, hogy nemcsak a kortársak, hanem késői utódok Eszterházára vonatkozó írásaiban minduntalan visszatérnek olyan kitételek, mint „tündérek birodalmába illő, csodálatos, mindent elkápráztató“ jelzők, amiket a higgadtabbak egyébként nem igen használnak. Ennek az érthető elragadtatásnak fő lelki rugója az, hogy Eszterháza a maga egészében az emberi akaraterőnek egy igen nagyszabású, ezért szinte csodálatos megnyilvánulása. Eszterházy Miklós herceg egy kedvezőtlen fekvésű, mocsaras és kopár helyen néhány év leforgása alatt oly kastélyt hoz létre, amely a hozzátartozó épületekkel és a maga kifinomult francia kertkultúrával megteremtett parkjával Európa legkiemelkedőbb alkotásaival is kiállja a versenyt.

Sajátságos, de a magyarországi művészet történetében nem elszigetelt jelenség, hogy e nagyszabású alkotás tervezőjét és kivitelezőjét nem ismerjük. Sem a kortársak áradozó megemlékezései nem tartalmazták és sokat kutatott egyéniség nevét, sem az a névtelenül ugyan, de biztosan a herceg utasítására megjelent leírás, amelyet metszetek is kísérnek.¹ A kastély tervezője valószínűleg nem azonos az egyik metszetet szignáló, Jacoby nevű művésszel, akiről az egyidejűleg megjelent francia leírás csak annyit mond, hogy a hercegnek elzászi származású mérnöke (Ingenieur) volt.² A kastély iránti érdeklődést fokozó névtelenség uralkodik a kastéllyal kapcsolatos színház világában is. A tervező és rendelkező művészek nevei jórészt máig lappangnak és az őket fedő homály szétosztatását megnehezíti az a körülmény is, hogy se maga a színházépület, se a felszereléséhez tartozó díszletek és kosztümök közül egy sem maradt fenn.

A meglevő szerény adatok összegyűjtésével igyekszünk rekonstruálni azt a fényes képet, amelyet az eszterházi színház a maga virágzásakor nyújtott.

Bár a korabeli írások — mint jeleztük — gyakran és mindig szélsőséges dicsérettel emlékeznek meg az eszterházi ünnepségek változosságáról és fényéről, e kortársi híradásokból kritikai megrostálásuk után vajmi kevés használható anyag marad meg. Az itt tapasztalható tájékozatlanság tartani fog mindaddig, amíg a hercegi levéltár idevágó anyagának bő eredménnyel kecsegtető átkutatása nem történik meg.

Milyen volt tehát a valóságban az eszterházi színházi élet és melyek voltak a legkiemelkedőbb eseményei?

A tizennyolcadik század főuri színházát nem lehet a nagy közületek igényeit szolgáló mai városi színházakhoz hasonlítani. Elsősorban a fenntartásukról gondoskodó hatalmas és gazdag főurak szórakoztatására hivatottak. A főuri udvartartásnak egyik fontos részét teszik és

¹ Beschreibung des hochfürstlichen Schlosses Esterháza. Pressburg, 1784.

² Excursion à Esterház en Hongrie en mai 1784, p. 13

ez is szabja meg teljhatalmúlag a hozzátartozó színház működésének irányát. Az egyes főúri udvartartások hasonlatossága, egymással való versengésük és főleg egy közös mintaképhez való igazodás magyarázza meg, hogy a főúri színházak több rokonságot mutatnak egymásközt, mint a későbbben és egyénibb irányítás szerint kialakuló városi színházak.

A magyar főúri színházak között az első hely vitathatatlanul Eszterházát illeti meg. Az Eszterházán rendezett színelőadások — kivételes alkalmaktól eltekintve — két színházban játszódtak le. Az egyik az operaház épülete, amelyben prózai előadásokat is tartottak, a másik a kisebb bábszínház (marionett).

Az operaház a kastély kerti homlokzatához jobbkézfelől önálló épületként illeszkedett. Erősen klasszicizáló homlokzata a kastélyépületen szereplő tagoló és díszítő elemek felhasználását mutatja. Az öt-tengelyes épület földszintjét a kettős oszlopokon nyugvó, a közepén enyhe oválisban kidomborodó balkón zárja le, amelynek aranyozott vas-korlátja messziről is hatásosan érvényesülő díszet alkotott.³ A főemelet pillértagolások alkotta mezőiből a három középső szorosabb egységbe forr össze és az ablakokat helyettesítő ajtókon keresztül nyílik az erkélyre. E tartózkodó tagolás jellemzi az emeletet lezáró koszorúpárkányt is, amelyet a középső oromzaton, valamint a párkány két szélén ülő, hangszereket és girlandokat tartó puttók díszítenek. A színház-épület téglányalakú alaprajzának beosztása a versailles-i színház nyomán kialakult típust követi. E kisebb udvari színházak adják meg az átmenetet a klasszicizmus színházépülete felé.

Az alaprajznak a homlokzat felé eső részét az emeletmagasságát is felölelő tágas vestibulum foglalja el, ahonnan szimmetrikusan elhelyezett, derékszögben tört lépcsőszárnyak vezetnek kétoldalt a főúri színház legfontosabb részéhez, a nagy díszpáholyhoz. Az eszterházai színház oválisalakú páholya teljesen megnyílik mind a színpad, mind a kétoldalt csatlakozó erkélyek felé. Így a herceg és vendégei, bár a hercegi páholyban ülők helye kiemelkedett, a kíséretükhöz tartozó előkelőségekkel könnyűszerrel érintkezhetnek. Ellentétben az olasz barokk színház zárt páholsorával, a francia színházépítészetből átvett nyitott erkély alkalmazása az eszterházai színházban építészetileg különösen sikerült. Itt a hercegi páholy az egész térkompozíció kristályozó pontjává válik és a nézőteret az előtérrel a főtengely irányában a legszorosabban összefűzi. Az eszterházai színház földszintjén mintegy 400 ember számára volt kényelmes ülőhely, a padosokat széles középfolyosó választja el egymástól, míg a ki- és bejárást oldalbejáratok biztosítják, amelyeknek lépcsőszárnyai az erkélyre is vezetnek. Így a herceg és szűkebb kísérete teljesen külön közlekedést használhatott anélkül, hogy az elég tekintélyes számú közönség elhelyezkedését, majd távozását a legkevésbé is zavarta volna. A patkóalakú nézőtér egymásfelé hajló szárnyainak közét a sülyesztetten elhelyezett zenekar foglalja el, kétoldalt egy-egy proscenium-páholytól szegélyezve. A színház belső dí-

³ Bernouilli: Reisebeschreibungen Bd. IX. S. 271.

szítése — amennyire a leírásokból rekonstruálni tudjuk — a rokokó színház-belső színes pompáját és fényét követte. Arany és bíborvörös voltak az uralkodó színek, míg a menyezetet levegős, könnyed allegorikus freskó díszítette.⁴ A színpad a hozzátartozó és díszletekkel elfedhető öltözőkkel azonos terjedelmű a nézőtérrel és így tágabb teret igénylő színpadi berendezést is megenged.

A scenikai berendezésről közelebbi adatok hiányában, sajnos, csak közvetve tudunk fogalmat alkotni. A változatos és gazdag műsor — amelyről később szólunk — bizonyára a kor egész scenikai felszerelését igényelte, de nem haladta meg adottságait, amelyek úgy viszonylottak a kor nagyobb városi színházaihoz, mint a mai nagy színházak a hozzájuk tartozó vagy velük párhuzamosan működő kamaraszínházakhoz. Ezért Haydn az eszterházi színpad számára írt műveit alkalmatlannak tartotta a prágai operaházban való előadásra.⁵ Másrészt többek eszterházi működéséről tudunk, kik jelentős szerepet vittek a színpad technikai és scenikai kiképzésében. Így az olasz Abate Pellegrinit eszterházi működése alapján hívják meg Pozsonyba, hogy a Grassalkovich-palotában az Albert főherceg tiszteletére rendezendő ünnepségek technikai részét vállalja.^{5/a} A herceg szolgálatában áll Jean Baptiste Brequin, a bécsi udvar egyik jelentős mérnöke, aki főszakmáján, a hidraulikán kívül színházépítészethez is értett, amint ezt a bécsi Leopoldstadtban 1787-ben épített színháza mutatja. Nagyon is valószínű, hogy ilyen tudását az eszterházi színpad is felhasználta alkalomadtán.⁶ Mint színházépítész és díszletfestő szerepel Alessio Cantini, aki 1776-ban három díszletért fizetést vesz fel.⁷ A díszletek festésében a legjelentősebb szerep Pietro Travagliának jutott, aki még 1798-ban is — tehát az eszterházi színház működése utáni időben — a herceg szolgálatában áll és mint híres díszletfestő Prágában és Bécsben is működik.⁸ Meller még a francia származású Le Bont, valamint a kastély festői díszítésével és a képtár vezetésével megbízott Grundmannt említi. Ez utóbbi művének tekinthetjük a nézőtér freskóját is.⁹ Travaglia mellett működik a tánc- és harcijátékok rendezésében kiváló Pietro Rossi, akiről egyelőre nincsen további tudomásunk.¹⁰ Az eszterházi színház működésének 1766-tól 1790-ig terjedő időszakában bizonyára még további állandó és egyes alkalmakra szerződött színpadi technikusok és rendezők mű-

⁴ Beschreibung etc. 35. o. és Mindenés Gyűjtemény. 1790. 235. o.

⁵ Haydn erre vonatkozó levelét l. Geiringer: Jos. Haydn. Potsdam, 1932. S. 16.

^{5/a} C. F. Pohl: Joseph Haydn, Leipzig, 1882. Bd. II. S. 52.

⁶ J. Schmidt: Voltaire und Maria Theresia. Klny. Wien, 1931. S. 19. — Haydn Alceste-jének előadásakor a királynő nem győz csodálkozni a perenyi és észrevétlen változásokon. (Fővárosi Lapok, 1868. 251. o.: Egy darab Versailles hazánkban.)

⁷ Meller S. Az Esterházy-képtár története, Budapest. 1915. 8. o. 20. sz. regeszta.

⁸ Bécsi Magyar Kurir, 1791. 987. o. és Pohl id. m. II. o.

⁹ Meller id. m. XXXII. o. és Thieme—Becker XV. 144.

¹⁰ Pohl id. m. 168. o. — Váli (Herceg Eszterházy olasz színházáról. Színészek Lapja. 1887. 14. sz.) mint színpadmestert Pierre Gouffard-t említi, „aki európa-szerte híres leleményességéről”. Gouffard bizonyára azonos Goussard-dal, aki 1771—1778 között több építészeti tervet készített a herceg számára, de működéséről egyelőre nincs pontosabb tudomásunk.

ködtek, azonban, sajnos, ezeket még névszerint sem ismerjük, aminthogy elvesztek a színpad felszereléséhez tartozó díszletek és gépezetek is. Az egyetlen kivétel a bécsi Pollak-gyűjteménynek kisméretű, ritka guache-festménye, amely valószínűleg a keleties tárgyú *L'Incontro improvviso* c. opera számára készült 1775-ben.¹¹

Az eszterházi színház — mint mondtuk — rövid megszakításokkal 1766-tól 1790-ig állandóan működött. Még az 1779-ben kitört tűzvész — amelynek az egész operaépület áldozata lett — sem akasztotta meg huzamosabb időre az előadásokat, amelyeket alig egy év múlva a régi helyén ujonnan felépült színházban tartanak. Ez az új színház csak mellékes dekorációs részletekben térhetett el elődjétől, amint ezt a bevezetőben említett színházleírásban található keresztmetszetnek a Pollak-gyűjtemény említett festményével való egybevetése mutatja.

Bár az eszterházi színházban többfélélt játszottak, jelentőségre főleg az opera előadások emelkedtek. Az opera élén Haydn állt, akinek a kis udvari dalszínházból európai hírességű operát sikerült alkotnia. A herceg maga is zeneértő volt, így hát főleg a zenei társulatot tünteti ki pártfogásával. Erre jellemző, hogy színháza számára állandó szerződéssel biztosította az operai és zenész személyzetet, míg a nem-zenés darabokat egymást felváltó, utazó vendégszereplő társulatok adták. Eszterháznál, miként Európa legtöbb korbéli színpadán, az operát főleg olaszok játszották. A többi nemzenés színdarabot német művészek. A balletek személyzete főleg francia volt. A színház szerződött tagjait szigorú szabályok kötötték, amelyek betartásáért Haydn volt felelős. Az állandó személyzetnek egy erre kijelölt épületben volt szerény lakása, csak Haydn kapott különös kedvezésképpen háromszobás lakást. A társulat tagjai ruházatot is a hercegtől kapnak. A ruházat körül többször lehetett valami panasz, mert a herceg 1785. IX. 22. keletű utasítása nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a kiosztott ruhákat minden változtatás nélkül kötelesek viselni, még ha viseltesek vagy előnytelenek is.¹² A herceg nyilván szívén viseli a társulat színvonalát és jutalmakról meg ajándékokról is gondoskodik; többször maga is válaszol a szerződtetésért hozzáfordulóknak. Ha egy-egy ajánlkozóra pillanatnyilag nem volt szükség, akkor is feljegyezte nevét, hogy üresedés esetén kellő utánpótlásról fennakadás nélkül gondoskodhassék.¹³ Az egyes alkalmakra külön is szerződtetett hírességeket, mégpedig nemcsak szereplőket, hanem híres rendezőket, koreografusokat is.¹⁴

A főúri színház természetéből következik, hogy műsorának összeállítása nagymértékben a herceg ízlésétől és kedvétől függ. Miklós her-

¹¹ Először közölve Schnerich: — Jos. Haydn und seine Sendung. Amalthea-Verlag, 1926. 65. o. előtt.

¹² Kastner: *Otto lettere italiane del Principe Niccolò Esterházy*. Corvina, III. 1923. 125. o.

¹³ Kastner op. cit.

¹⁴ Így szerződteti Rohan herceg látogatása alkalmával Bécs leghíresebb balletmesterét és koreografusát, Pierre Noverre-t. Pohl id. m. 51. o. és Baranyai Z.: *A francia nyelv és műveltség Magyarországon*. Budapest, 1920. 13. o. — Az Eszterháznál működő színészekről I. Pohl id. m., valamint Váli B.: *A magyar színészet műkincseiből*, Budapest, 1890. 17. o.

cég a könnyedebb, víg előadásokat szerette anélkül, hogy a komikum és a rögtönzések durvább fajtáját megengedte volna. Ezért a műsor összeállításában a vígopera — dramma giocoso per musica — a legfontosabb. Kisebb számban adnak elő heroikus operát és zenei burleszket, (ez a mai burleszk szó értelmével nem azonos). A többi előadás összeállításában ugyanez az arány mutatkozik. A vígjáték uralkodik, de szerepel mellette a komoly dráma és a heroikus szomorújáték is. Mai szemmel nézve — a még mindig dívó happy end világában — nem csodálkozhatunk azon sem, hogy a szomorújátékok eredeti befejezését akárhányszor kedvezőbb kimenetelre módosították, még a bécsi Burgtheater sem átalította pl. Hamletet vagy Shakespeare más remekét ilyen átdolgozott formában színre hozni.¹⁵ A kor ízlésének egy másik következménye, hogy a prózai darabokat zenekísérettel, vagy zenei közjátékokkal látták el. Ma kissé csodálkozva hallunk arról, hogy Haydn maga többek közt Hamlethez, Lear királyhoz és Götz von Berlichingen számára írt kísérezetét. De ha meggondoljuk, hogy a zenei és prózai műfajok kialakulásának a tizennyolcadik század második fele éppen egyik legfontosabb korszaka, akkor ezeket a jelenségeket könnyen megértjük.

Az eszterházai színház műsoráról eddig — sajnos — csak hiányos a képünk. A Haydn-kutatás érdeme, hogy a zenei műsor legnagyobb része ismeretes, sőt csekély kivétellel ismerjük az operaelőadások szövegkönyvét is. A szövegkönyvet előadás előtt nyomtatva, a szereplők nevével ellátva kis könyvalakban — a mai program elődjeként — osztották szét a jelenlevők közt. E szövegkönyvek nyomán kíséreltük meg az Eszterházán előadott zenei alkotásokat a függelékben közölt jegyzékben összeállítani. A többi előadásoknak eddig csak elenyésző töredékét sikerült összegyűjteni. E téren is bő termést ígér az Eszterházy levéltár feltárása. A staggione társulatok máig is fennálló szervezetének ismerete alapján elegendő bizonyossággal feltehető, hogy az Eszterházán szereplő egyes társulatok más színpadokon is előadott és bevált műsorszámakkal szerepeltek. Az udvari színház természetéből folyik, hogy a műsor összeállításában és a már megállapított műsor betartásában az alkalmi ünnepi előadások döntő súllyal érvényesültek. Egy-egy előkelőség látogatása hetekre terjedő munkát jelent a személyzet számára. Név- és születésnapok, házasságkötések, installációk, mind megannyi alkalom fényesebbnél fényesebb ünnepek rendezésére. Műsorukban a színháznak jut a legfontosabb szerep. A herceg Eszterházát mint családi hatalmának és fényének hírnökét tekinti és nem takarékoskodik, hogy nagyszabású ünnepek révén a hírnevet messzeföldön terjessze. Ünnepeleinek és multságainak visszhangját a kor irodalmában bőven megtaláljuk, egyes különösen fényes ünnepekre, mint nagy eseményekre a mai sajtó, többször vissza is térnek.¹⁶ Az eszterházai nagy ün-

¹⁵ L. Színészeti Lexikon, Burgtheater címszó. 111. o. (Pukánszkyné.)

¹⁶ Mária Terézia 1773. szeptemberében tett látogatásakor a kíséretében levő Khevenhüller herceg „fast königliches Schloss“-nak nevezi Esterházát. (Aus der Zeit Maria Theresias, Tagebuch des Fürsten Joh. Jos. Khevenhüller—Metsch, Wien, 1917. 1773—75. S. 184.) A királynő elragadtatására mi sem jellemzőbb, mint az a kijelentése, hogy ha jó operát akar hallani, akkor Esterházára megy. (Schnerich id. m. 67. o.)

nepségek közül a legfényesebbek azok voltak, amelyeket a herceg 1773 és 75-ben Mária Terézia, 1773-ban Rohan herceg,¹⁷ 1775-ben Ferdinánd főherceg és felesége tiszteletére rendezett.¹⁸ A legnagyobb elismerés, amit a róluk megjelent híradások osztanak az, hogy feljegyzik, hogy joggal keltek versenyre a nyugati mintaképekkel. Még Bessenyei is e szavakkal fejezi be a Rohan herceg tiszteletére rendezett ünnepekről, az eszterházai mulatságokról szóló megemlékezését: „Igy bosszulta magát a magyar tisztesség, Tsudálván pompáját a bétsi fényesség.“ Bessenyei ünnepi írása rávilágít a színház nagy fontosságára, amikor megemlíti, hogy a vendégek érkezésükkor mindenekelőtt egy mitológiai játkot tekintettek meg és csak azután ültek terített asztalhoz.

Az eszterházai nagy színház előadásait kíséri és kiegészíti a kisebb marionett-színház, amelynek előadásai rendkívül kedveltek voltak. Ez a kisebbméretű, téglányalaprajzú színház az előkert baloldalán állott és kívül-belül grottaszerűen volt kiképezve. Különösen belsejének cseppkőutánzó, szabálytalan fülkéket alkotó, sokszínű anyagból felépített és megvilágítás által is fokozott kiképzése hangsúlyozta a fantasztikus elemet.¹⁹ A teremszerű kisebb színháznak nem volt sem erkélye, sem páholya, ami az egésznek kétségtelenül intimebb, szabadabb jelleget kölcsönzött. E bábszínház működésének fénykora Pauersbach vezetésének idejére esik, aki az előadásra kerülő bábjátékok jelentős részét maga írta és sokszor igen bonyolult előadásuk számára a jelmezeket és gépezetet egyaránt tervezte.^{19/a} Az előadandó darabok szerepeit az operai és a másik szintársulat tagjai kötelesek voltak vállalni, de mert az előadásoknak nagy híre volt, úgy látszik, hogy ezt a mellékfoglalkozást szinte ambicionálták is. A kis színház olyan híres, hogy a királynő kívánságára az egész társulat Schönbrunnba rándul, hogy ott is előadásokat tarthasson.²⁰ Haydn személyesen is nagyon kedvelte a bábjátékszínfaját és így nemcsak több előadásra kerülő darab kísérőzenéjét komponálta, hanem külön bábszínházat is tartott magának.²¹ Sajnos, az eszterházai bábszínház fénykora rövid ideig tartott, hanyatlása már 1778-ban Pauersbach távozásával megkezdődött, a bábokat sem gondozák kellő módon és a legtöbbet még Haydn életében eladogatják.²²

A két eszterházai színház egy évi műsoráról tudomást szerezhetünk az egyetlen, teljesen megmaradt műsorból, amely az 1778-ban színre került zenei és prózai előadásokat, valamint a bábjáték működését feltünteti.²³ Ezt a maga nemében páratlan anyagot Pohl közölte. Az előadások

¹⁷ Bessenyei György: Az Esterházi Vigasságok, 1773. és Kont J.: Az Esterházi vigasságok egy francia tanuja. Századok. 1910. 124/5. o. és G. Witzentz: Le Théâtre français de Vienne. Szeged. 1932. 57. o.

¹⁸ Windisch: Geographie von Ungarn, 1780. I. 305. o.

¹⁹ Korabinsky: Geographisch-historisches und Produkten Lexikon von Ungarn, Pressburg, 1786. I. 169. o. Beschreibung etc. id. mű, 38. o. Pohl id. m. 9. o. Excursion... id. m. 5—7. o.

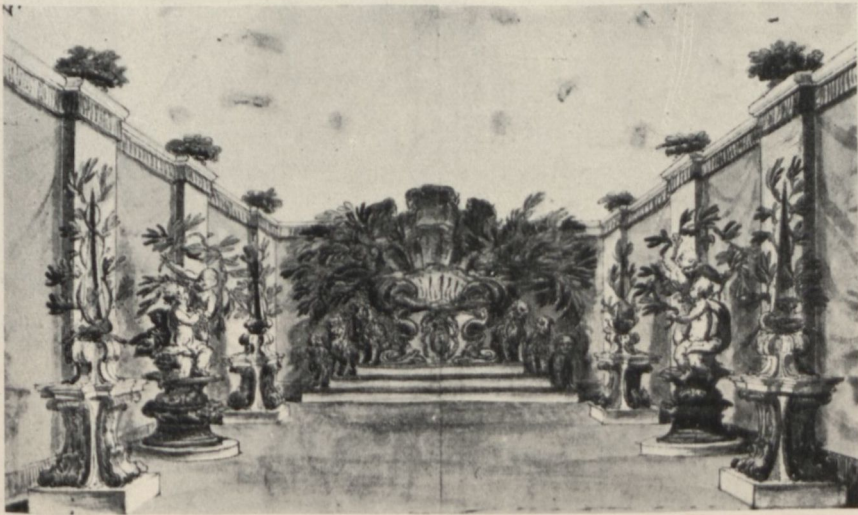
^{19/a} L. Pohl id. m. és Vályi A.: Magyarország leírása, I. 626. o.

²⁰ Pohl id. m. 10. o.

²¹ Pohl id. m. 10. o.

²² Schnerich id. m. 165. o.

²³ Pohl id. m. függeléke 367. o.

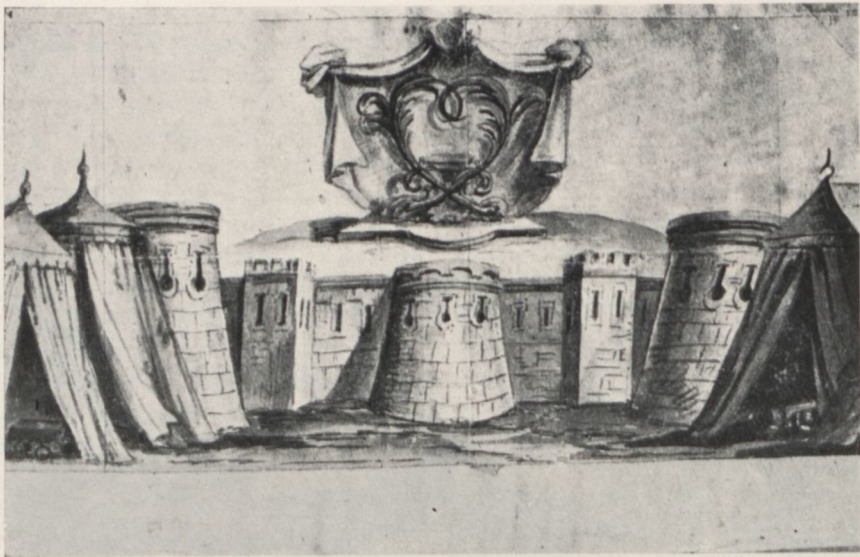

Kertdíszlet.

Gartendekoration.

A soproni jezsuiták díszletkönyvéből.
(Storno-gyűjtemény. Sopron.)

Aus dem Dekorationsskizzenbuch der Jesuiten in Sopron. (Oedenburg.)
(Sammlung Storno. Sopron.)

Vár.

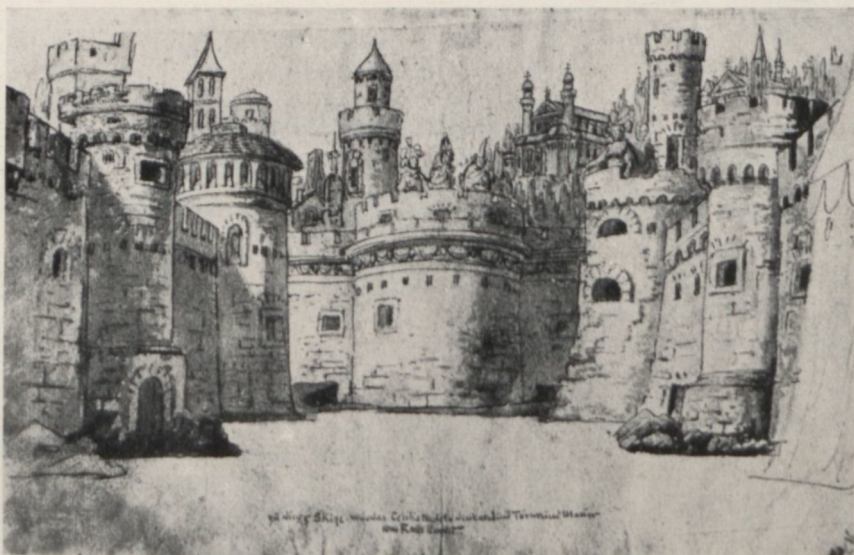
Festung.

A soproni jezsuiták díszletkönyvéből.

(Storno-gyűjtemény. Sopron.)

Aus dem Dekorationsskizzenbuch der Jesuiten in Sopron. (Oedenburg.)

(Sammlung Storno. Sopron.)

Vár.

Burg.

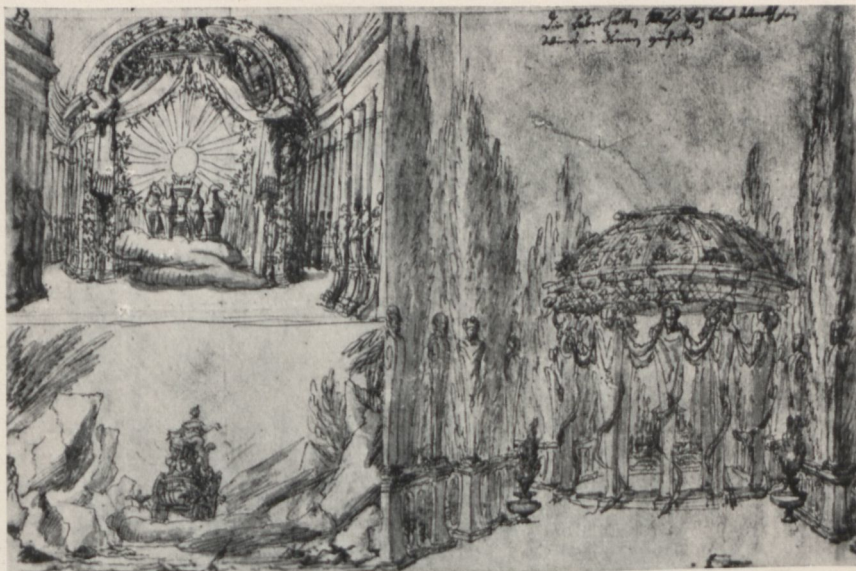
A soproni jezsuiták díszletkönyvéből.

(Storno-gyűjtemény. Sopron.)

Aus dem Dekorationsskizzenbuch der Jesuiten in Sopron. (Oedenburg.)

(Sammlung Storno. Sopron.)

Színpadtervek.

Bühneneutwürfe.

A soproni jezsuiták díszletkönyvéből.

(Storno-gyűjtemény. Sopron.)

Aus dem Dekorationssskizzenbuch der Jesuiten in Sopron. (Oedenburg.)

(Sammlung Storno. Sopron.)

Allegórikus jelenet.

Eine allegorische Szene.

A soproni jezsuiták díszletkönyvéből.

(Storno-gyűjtemény. Sopron.)

Aus dem Dekorationssskizzenbuch der Jesuiten in Sopron. (Oedenburg.)

(Sammlung Storno. Sopron.)

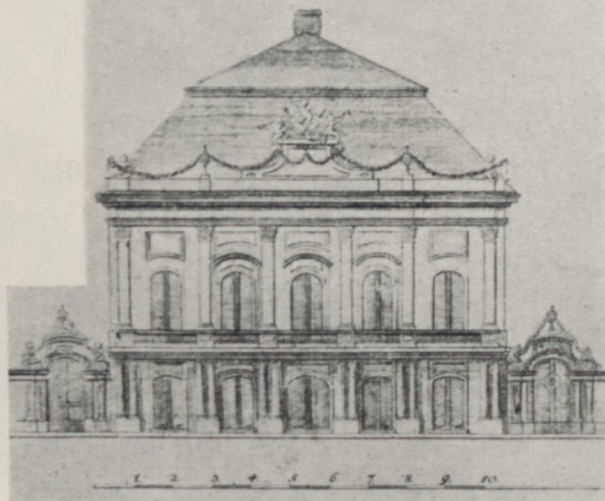
Az ördög.

Der Teufel.

A soproni jezsuiták díszletkönyvéből.
(*Storno-gyűjtemény. Sopron.*)

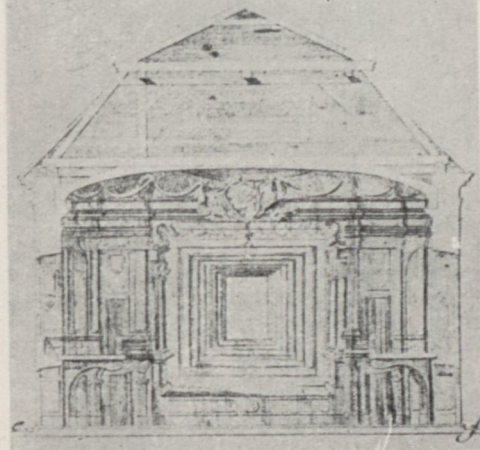
Aus dem Dekorationskizzenbuch der Jesuiten in Sopron. (Oedenburg.)
(*Sammlung Storno. Sopron.*)

FACADE VOM EINGANG.

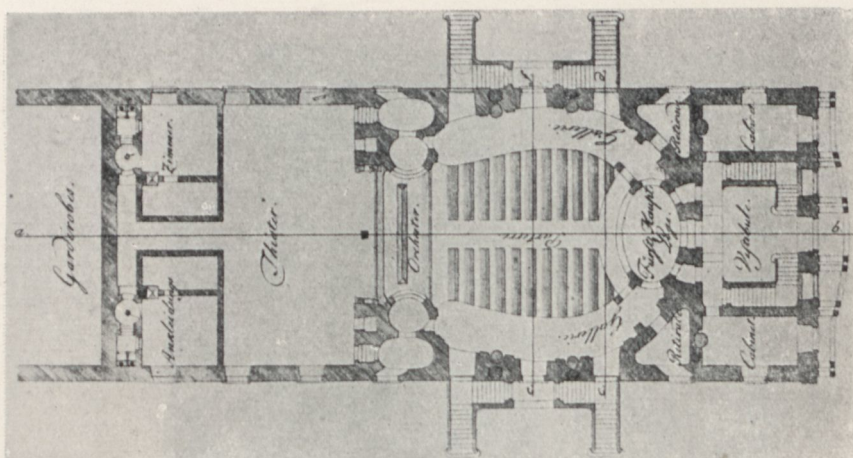
*Homlokzat.
Aussenansicht.*

PROFIL GEGEN DAS
THEATER

*Kersztmetszet.
Durchschnitt.*

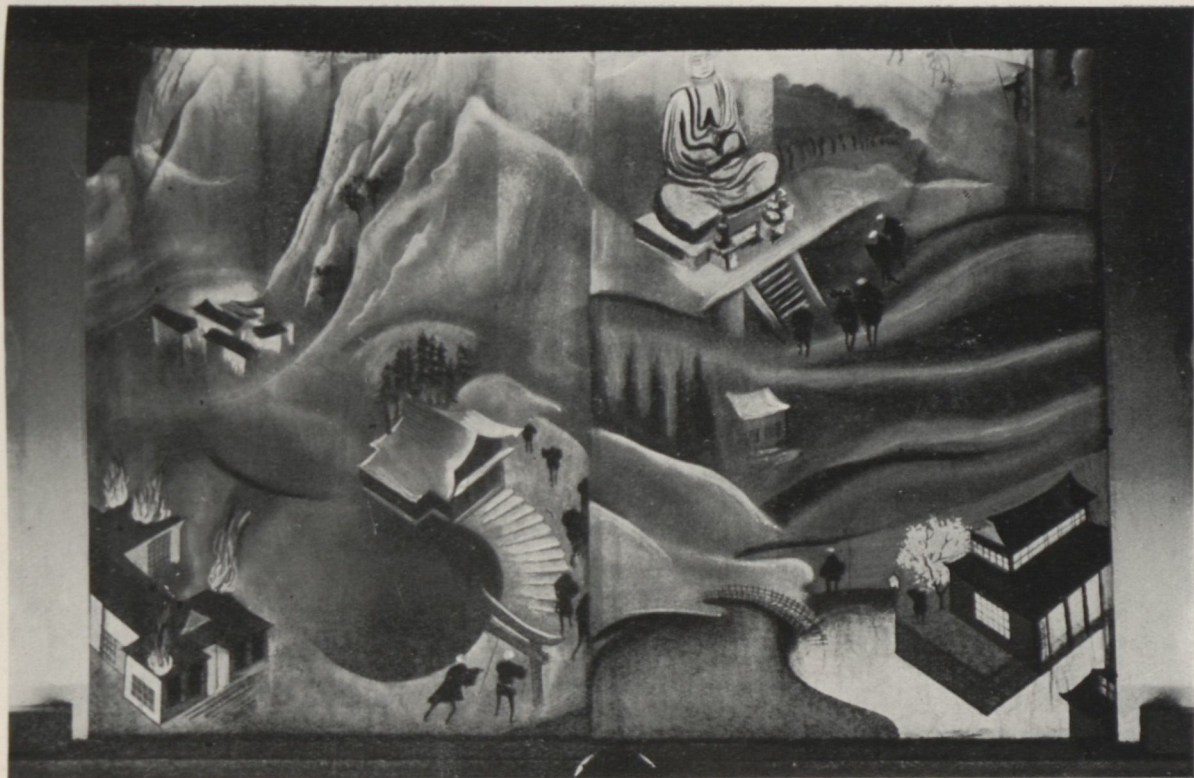
Az eszterházi színház.
Das Theater in Eszterháza.

Az eszterházi színház alaprajza.
Grundriss des Theaters von Eszterháza.

Egy operaházi előadás Eszterházán. (1775.)
Eine Opernaufführung in Eszterháza. (1775.)

*Kállay Miklós: A roninok kincse.
Miklós Kállay: Ro-nin.*

Nemzeti Színház.

*Színpadkép: Jaschik Álmos.
Bühnenbild: Álmos Jaschik.*

*Kállay Miklós: A roninok kincse.
Miklós Kállay: Ro-nin.*

Nemzeti Színház.

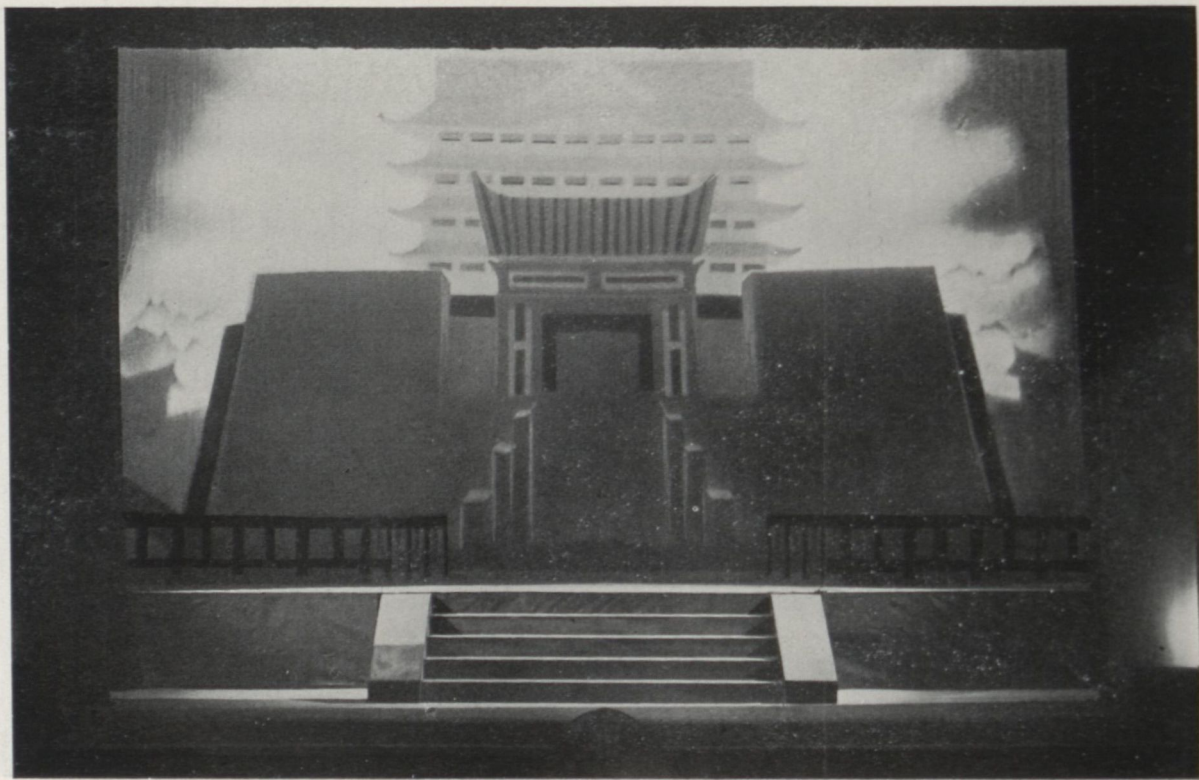
*Színpadkép: Jaschik Álmos.
Bühnenbild: Álmos Jaschik.*

*Kállay Miklós: A roninok kinese.
Miklós Kállay: Ro-nin.*

Nemzeti Színház.

*Színpadkép: Jaschik Álmos.
Bühnenbild: Álmos Jaschik.*

*Kállay Miklós: A roninok kincse.
Miklós Kállay: Ro-nin.*

Nemzeti Színház.

*Színpadkép: Jaschik Álmos.
Bühnenbild: Álmos Jaschik.*

Kállay Miklós: A roninok kincse.
Miklós Kállay: Ro-nin.

Színpadkép: Jaschik Álmos.
Bühnenbild: Álmos Jaschik.

Nemzeti Színház.

*Kállay Miklós: A roninok kincse.
Miklós Kállay: Ro-nin.*

*Színpadkép: Jaschik Álmos.
Bühnenbild: Álmos Jaschik.*

Nemzeti Színház.

*Kállay Miklós: A roninok kincse.
Miklós Kállay: Ro-nin.*

Nemzeti Színház.

*Ruhatervező: Jaschik Álmos.
Bühnenbild: Álmos Jaschik.*

*Kállay Miklós: A roninok kincse.
Miklós Kállay: Ro-nin.*

Nemzeti Színház.

*Színpadkép: Jaschik Álmos.
Bühnenbild: Álmos Jaschik.*

*Kállay Miklós: A roninok kincse.
Miklós Kállay: Ro-nin.*

Nemzeti Színház.

*Színpadkép: Jaschik Álmos.
Bühnenbild: Álmos Jaschik.*

HSIUNG - KOSZTOLÁNYI
»GYÉMÁNTPATÁK«

HSIE-PING-KUAI | URAP | ALS KÖNIG

Hsiung: Gyémántpatak.
Hsiung: Gyémántpatak.

HSIUNG - KOSZTOLÁNYI
»GYÉMÁNTPATÁK«

»GYÉMÁNTPATÁK« | BAJOR | ALS KÖNIGIN

Nemzeti Színház.

HSIUNG - KOSZTOLÁNYI
»GYÉMÁNTPATÁK«

DER MINISTERPRÄSIDENT WANG-YUN | GÓZON

Jelmezek: Jaschik Almos.
Bühnenkostüme: Almos Jaschik.

száma tekintélyes. Egy év alatt 230 előadás volt. Májusban, júniusban és októberben naponta tartanak előadást, míg januárban és novemberben alig néhányszor. Vannak ebben az évben olyan darabok, amelyeket sikerük miatt többször is műsorra tűznek, ilyenek például: La Frascatana, La Locanda, Arcifanfano, La buona figliuola, La sposa fedele. A mai érteimben vett klasszikus repertoírból ebben az évben a következők szerepelnek az eszterházi színház műsorán: Emilia Galotti, A képzelt beteg, Minna von Barnhelm, Stella, Romeo és Júlia, III. Richárd stb. A magyar irodalom ebből a műorból, valamint a következő évek műsorából hiányzik. Nemsokára jelentkeznek is olyan hangok, amelyek a dicséret mellett emiatt bírálják is a nyugati kultúra és pompa utánzása helyett az erőket a magyar kultúra fellendítésének szolgálatába akarnák állítani. Ennek első megnyilvánulása lenne a magyar irodalom alkotásainak előadása.²⁴

Ez a kívánság csak óhaj maradt, annál is inkább, mert az eszterházi színház virágzása csak 1790-ig, Miklós herceg haláláig tartott. Utódjának, Eszterházy Antal hercegnek Sopron-vármegye főispáni hivatalába való beiktatásakor még az eszterházi színház játszik ugyan, de csakhamar megszűnik Eszterházán az udvartartás, a zenekar és a színház társulata többé nem kap állandó szerződést. A Kismartont előnyben részesítő II. Miklós herceg vajmi keveset törődött Eszterházával és így az épületek is romlásnak indultak. 1802-ben „a szép Komédia Háznak”... a tetejét a szél levitte.²⁶ Csehy József Kazinczyhoz írt levélben kiemeli (1806. XII. 13.), hogy az eszterházi kastély most is hanyatlík. E helyzet a század folyamán még rosszabbodik: amikor a Tudományos Gyűjtemény 1824. évi kötetében leírást hoz a kastélyról, külön hangsúlyozza, hogy a színház szénaraktáru szolgál. Később — az ötvenes években — istállót rendeznek be az egykor fényes kis épületben. Végül 1870-ben a már amúgy is roskadozó épületet lehordják és ezzel a főúri színházkultúra legjelentősebb magyarországi emlékének színtere pusztult el.²⁷

Zádor Anna

Das Theater in Eszterháza. Von Anna Zádor.

Das Eszterházer Schloss bewahrt das Andenken der glänzenden aristokratischen Kultur der Fürsten Eszterházy in dem XVIII. Jahrhundert. Die vorliegenden Daten genügen jedoch nicht, um die kulturellen Motive, die von hier ausgegangen sind, voll zu würdigen — es muss die Eröffnung des fürstlichen Archivs abgewartet werden.

Die Schauspiele in Eszterháza wurden an zwei Orten aufgeführt: in der Oper, wo man auch dramatische Vorstellungen hielt und im kleinen Puppenspieltheater.

²⁴ Mindenés Gyűjtemény, 1790. 46. o. és Csatkai: Az Esterházi Vigasságok. (Sopronvármegye, 1923. IV. 21.)

²⁶ Az ünnepek leírását l. Fővárosi Lapok, 1875. 33. számában.

²⁸ Magyar Hirmondó, Bécs, 1802. II. 21.

²⁷ Pohl id. m. 241. o.

Von den szenischen Einrichtungen wissen wir leider nichts, hingegen kennen wir die Meister der Technik und Szenik des Theaters: den Italiener Abbate Pellegrini, den Architekten des österreichischen Hofes Jean Baptiste Brequin, sowie die Dekorationsmaler Alessia Cantini und Pietro Travaglia. Ein hervorragender Regisseur der Tanz und Kriegsspiele war Pietro Rossi.

Die Opernvorstellungen von Eszterháza hatten eine grosse Bedeutung. Die Sänger waren beim Theater ständig engagiert. Die Dramen wurden abwechselnd von italienischen und deutschen Truppen vorgeführt. Haydns Rolle in Eszterháza ist von der Musikgeschichte geklärt worden; der musikhistorischen Forschung verdanken wir die Kenntnis der Opernprogramme.

Das Marionettentheater hatte seine Glanzzeit unter Pauersbach. Die Puppenspiele waren so berühmt, dass sie auch in Schönbrunn gastierten.

Das Theater von Eszterháza wurde nach 1790 vom Kismartoner Theater verdrängt. Das Gebäude verfiel und wurde 1870 abgetragen.

AZ ESZTERHÁZÁN ELŐADOTT ZENÉS DARABOK

Az alábbi összeállítás — amely teljességre nem tart igényt — elsősorban azokat a műveket vehette tekintetbe, amelyek szövegkönyve fennmaradt. Az összeállítás Pohl Haydn-művén kívül főleg Kastner Bibliografia dei libri italiani stampati in Ungheria (Corvina 1924. 115. o. és köv.) és Zolnai Klára: A magyarországi olasz nyomtatványok (Bpest, 1932.) c. művek alapján készült.

1768: *Goldoni—Haydn*: Lo speciale, dramma giocoso per musica.

Haydn: La Cantarina, opera buffa (valószínűleg még a színház-épület elkészülte előtt játszották).

1770: *Haydn*: Le pescatrici, dramma giocoso per musica.

¹1772: *Collé*: La partie de chasse de Henri IV. és balett előjátéka: Páris ítélete.

1773: *Haydn*: L'infedeltà delusa, burletta di musica.

Haydn: Philemon és Baucis, előjátéka: Az istenek tanácsa.

Haydn: Die bestrafte Rachgier oder das abgebrannte Haus, marionett opera.

1775: *Carlo Friebert—Haydn*: L'incontro improvviso, dramma giocoso per musica.

(Ferdinand főherceg és felesége Mária Beatrix látogatásakor.)

²*Goethe—Haydn*: Götz.

Metastasio—Carl von Ordonec: Alceste, marionette.

1776: *Ditters de Dittersdorf*: Il barone di rocca antica (Intermezzo).

Goldoni—Nic. Piccini: La buona figliuola, dramma gioc. per musica.

Ant. Sacchini: L'isola d'amore, operetta giocosa per musica.

¹ Witzenez id. m. 57. o.

² Csatkai: Goethes Schüler als Theaterdirektor in Eisenstadt. (Neue Heimatblätter I. 1935. 42. o.)